Gertrūda. Grafaitė Komorovska

Grafienė Potocka, grafo Felikso Potockio žmona

Sofija TYZENHAUZAITĖ

Iš prancūzų į lietuvių kalbą vertė
Virginijus BARANAUSKAS

(Pabaiga. Pradžia el. žurnale „Žemaičių žemė“ 2022 m. Nr. 4, p. 23–32)

Su nedideliu būreliu tarnų, be kurių kelionėje neapsieisi, Komorovskių šeima laikiną prieglobstį susirado kiek įmanoma patogesniame Novosiolkų name. Tūkstantis septyni šimtai septyniasdešimt pirmųjų metų vasario tryliktąją, Pelenų dieną, atsitiko neįtikėtinas, siaubingas įvykis. Tarnai, haidukai dengė šeimininkams stalą ir ruošė vakarienę. Nedideliame kambarėlyje Gertrūda jau buvo persirengusi laisvais kambariniais drabužiais: vilkėjo žalios taftos apatinį sijonėlį ir baltą palaidinę. Ji sėdėjo prie nedidelio staliuko su tėvais, vienu šeimos draugu ir jaudinančiai, naiviai ir glaustai pasakojo apie paskutinį pasimatymą su savo vyru.

– Jei žinotumėte, mama, – kalbėjo ji, – koks laimingas buvo Feliksas, kai aš jam prisipažinau (čia ji smarkiai išraudo), na, žinote, ką... – Sakinį užbaigė ilgesingas jos juodų gražių akių žvilgsnis, dieviškas rausvų lūpų šypsnys. – Ach, Feliksas myli mane, kaip ir aš jį, aistringai. Feliksas nelaimingas, blaškydamasis tarp pareigos tėvui, kurį bijo įžeisti, ir savo meilės man, kurią privalo slėpti.

Tėvas ir motina švelniai žiūrėjo į žavingą dukrą, kuri suprato ir atleido savo vyrui, atleido vaivadai už jo išdidumą, kai jis nepanoro pripažinti marčios, tikrai vertos jo palankumo ir pagarbos.

– Mieli tėveliai, – gertrūda pridūrė taip švelniai, kaip jai buvo būdinga, – negalima pykti ant tėvo, kuris savo sūnui kūrė kitokius planus, todėl jaučiasi apviltas, kad neišsipildė jo planai ir buvo pažeistos tėvo teisės.

Staiga lauke pasigirdo laukiniai riksmai. Maždaug du šimtai iki dantų ginkluotų banditų, apsirengusių panašiai kaip rusų kontrabandininkai, išsitepusių veidus anglimis, užplūdo namą. Jie išlaužė duris ir pradėjo šaudyti, norėdami išgąsdinti tarnus ir priversti juos sprukti. Pirmasis šovė Vilšekas, Kristinopolio arklininkas. Visi įsibrovėliai rutėnų kalba rėkė „ Muškite, muškite konfederatus“.

Kitame kambaryje, į kurį leisgyvis iš baimės pasitraukė kaštelionas su savo šeima, vienas banditas šovė į Komorovskį, bet kulka prašvilpė jam pro ausį. Ant šautuvo vamzdžio galo užmautu durtuvu sąmokslininkai sužeidė poną Traškovskį, savo kūnu bandžiusį pridengti grafienę Komorovską, nusilpusią nuo neseniai patirto persileidimo, (ją jie ketino daužyti šautuvų buožėmis), o kiti piktadariai tuo tarpu ieškojo tikrojo grobio, – jaunosios grafienės Potockos. Jie be perstojo rėkė: „Kur ji? Ieškokite jos. Ji žino, kur yra konfederatai“. Jie ėmė šaudyti į lovos baldakimą – šilku aptrauktą kanapą išvarpė kulkos. Grafienei Komorovskai pavyko pasprukti. Kas žingsnis klupinėdama pusnyse ji nusigavo iki miestelio, ten persirengė valstietės drabužiais ir liepė valstiečiui nedidukėmis rogėmis nugabenti ją į Leopolį.

Neįmanoma suprasti tokios motinos, kuri rūpinasi tik savimi ir, praradusi sveiką protą, palieka savo dukrą plėšikų valiai.

Kaštelionas taip pat neteko nuovokos, kilus baisiam sąmyšiui, bandė išsmukti bei šauktis pagalbos,

bet kur ją rasi tokią tamsią naktį tuščiuose laukuose, toli nuo bet kokios gyvenvietės, kaip pasipriešinsi prieš gausų būrį bet kokiam nusikaltimui pasirengusių banditų, kai turi tik keletą beginklių tarnų. Auka, kurios taip aktyviai ieškojo, sugebėjo pasislėpti po lova, į kurią buvo šaudyta. Tik pagalvokit, kokį siaubą ji turėjo iškęsti... Staiga vienas kazokas, vardu Satirko pastebėjo iš palovio kyšantį žalios taftos gabalą. Pamanęs, kad tai šalis, ketindamas jį nugvelbti, truktelėjo jį ir išvydo nelaimingąją jaunąją grafienę Potocką.

Kazokas triumfuodamas suriko. Jo draugužiai skubiai šoko artyn, stvėrė Gertrūdą, nepaisydami jos riksmo ir priešinimosi.

Nors lauke buvo labai šalta, jai nebuvo duota laiko pasiimti kailinius, nors ji sielvartingai šaukėsi pagalbos. Su tais kambariniais drabužiais, žalios taftos apatiniu sijonu nelaimingoji jaunoji moteris buvo nutempta į roges ir pasodinta tarp Dombrovskio ir Vilšeko. Tiedu buvo kurti jos ašaroms ir maldavimams, tad Gertrūdai nebuvo jokios vilties, kad pavyks pasprukti.

– Maldauju, paleiskite mane! – šaukė ji. – Aš esu jūsų jaunojo pono žmona. Jis nubaus jus už jūsų blogą darbą.

– Nė nesvajok, kad tave paleisime! Turime tik vieną šeimininką – monsinjorą vaivadą ir paklūstame tik jo įsakymams.

Rogės nudūmė. Buvo labai tamsu, girioje, per kurią jie važiavo, kelią apšvietė tik blankus sniego švytėjimas, kelkraštyje bolavo ilgos eglių šakos, nusvirusios iki žemės.

Nelaimingoji Gertrūda bandė prisišaukti pagalbos ir tai ją pražudė, nes banditai, nepaisant jų daromų piktadarysčių, neplanavo jos žudyti. Jie, tikėdamiesi gausaus atlygio už savo pavojingą žygį ir vykdydami neišmintingai vaivados išsakytą pageidavimą, ketino tik pagrobti jaunąją moterį ir nugabenti į nurodytą Leopolio vienuolyną.

Iki to miesto buvo likę tik dešimt kilometrų, kai pasirodė didžiulė trijų šimtų rogių vilkstinė, gabenanti kviečius Leopoliui. Aplenkti ją buvo neįmanoma, nes kelias iš abiejų buvo suspaustas sniego ir pasidaręs per siauras.

Menkiausias Gertrūdos pagalbos šauksmas ir žygiui būtų buvęs galas, o sąmokslo dalyviams iškiltų pavojus būti demaskuotiems.

Norėdami nuslopinti grafienės riksmus ir dejones, ją užspaudė pagalvėmis ir plunksninėmis duknomis, tad ji negalėjo ne tik rėkti, bet ir kvėpuoti. Taip buvo įvykdytas nusikaltimas, nors ir neplanuotas.

Kai vilkstinė buvo jau toli, ją atklojo ir... išvydo sustingusį kūną. Gertrūda buvo negyva – uždususi arba mirusi nuo išgąsčio, netikėto persileidimo. Gertrūda mirė, mirė pačiame gyvenimo pavasaryje!

Gertrūda galėjo tapti Potockių giminės džiaugsmu, nes buvo kilusi iš garsios giminės, pasižymėjo ne tik įstabiu grožiu, bet ir išskirtinėmis savybėmis bei retais talentais, o tapo nekalta išprotėjusio senio išdidumo ir pasibjaurėtino nusikaltimo auka. Gertrūda mirė!

Apstulbę, suakmenėję, pamatę, ką nenoromis pridarė, banditai ėmė spėlioti: „Gal ji per tokį trumpą laiką nespėjo numirti?“ Savo niekingomis rankomis jie ėmė mankštinti tą gražų kūną, gamtos stebuklą, lietė atmerktas, bet be gyvybės ženklų jos akis, žodžio nebeištariančias lūpas, masažavo nebeplakančią širdį... Gal ir būtų pavykę ją atgaivinti staigiai nuleidus kraujo, bet ko tikėtis iš tokių kvailų piktavalių banditų.

– Prisidirbome, sudie, mūsų atlygi!

Paskui pasipylė priekaištai, kaltinimai vieni kitiems:

– Tai tu ją nužudei dėl savo atsargumo.

– Valstiečiai būtų pravažiavę ir nieko nesakę, argi jiems svarbu? Tai ne jų reikalas. Dėl jų grafienė galėjo rėkti kiek tinkama.

Nuo priekaištų buvo pereita prie kumščių, smūgių į veidus. Kol jie iš nevilties mušėsi, vienas iš žydų, Abrahamas, pasigyrė išmanantis mediciną ir pats ėmėsi apžiūrinėti Gertrūdos kūną. Vilše-

(Nukelta į 16 p.)

kas, pravardžiuojamas Vilkiuku, puolė Abrahamą, numušė jam nuo galvos kepurę, aksominę šlikę, išrovė jam kuokštą peisų (žiedais susuktos plaukų sruogos ant skruostų, neatsiejamos žydų išvaizdos dalies), ir ėmė rėkti:

– Kristaus žudike, kaip tu drįsti liesti krikščionio kūną?

– Jūs patys jį lietėte, jūs ją nužudėte!

Vilšekas įsiuto ne juokais, ėmė kulti vargšą Abrahamą, kuris rėkė kiek tik leido jo plaučiai: „Ai vai, jis mane užmušė, aš nebegyvas!“

Jis buvo gyvas, o nežmoniškai rėkė tik iš sielvarto, kad neteks savo dalies iš šio žygio.

Kitas žydas, Volfas, nuosaikesnis, kreipėsi į besipešančią gaują:

– Ponai bajorai, nors jūs muštumėtės iki gyvenimo galo, šios problemos neišspręstumėte. Reikia galvoti apie tai, kas svarbiausia. Mes prie pat upės, meskite į ją grafienės kūną ir neliks jokių pėdsakų. Kur dar paslėpsi, užmaskuosi pagrobimo ir smurtinės mirties įrodymą? Jūs negalite nugabenti kūno į Kristinopolį.

– Jis sako tiesą, – atsiliepė Dombrovskis, – tačiau dalį tiesos privalėsime vaivadai atskleisti. Mūsų melagystėmis jis nepatikės.

– Na, – savo ruožtu atitarė Vilšekas, – monsinjoras taip džiaugsis, kad išvadavome jį iš avantiūristės, kaip jis vadino mažąją Komorovską, kad nelabai stengsis išsiaiškinti, kas iš tikrųjų nutiko. Taigi, į Bugą ją.

Pasiekus upės krantą teko prakirsti ledą ir Gertrūdos kūnas buvo nuleistas į atsivėrusią eketę. Niekas nesukalbėjo nė maldelės, niekas nepalaimino kelionės į amžinybę.

Vienas baikštesnis banditas ėmė baimintis, kad šios nekrikščioniškai palaidotos vargšės moters siela sugrįš jį kankinti ir reikalaus užpirkti mišias.

– Kvaily, – atsiliepė vienas iš žydų, – mirusieji niekada nesugrįžta.

Paliepę savo būriui skirstytis, vadai naktį pasiekė Kristinopolį ir pranešė apie savo atvykimą vaivadai. Senis gulėjo lovoje. Jis liepė įleisti Dombrovskį į savo miegamąjį, nes nekantravo išgirsti, kaip pavyko sąmokslas. Atsidūręs savo pono akivaizdoje, Dombrovskis nutarė papasakoti tiesą apie mirtimi pasibaigusią nelaimę. Išgirdęs tokią baisią naujieną, vaivada, apimtas skausmo ir pykčio, stvėrė nuo vienakojo staliuko pistoletą ir šovė į Dombrovskį. Nepataikė, nes drebėjo rankos.

– Nelaimingasis, – rėkė vaivada, – kas tau liepė žudyti? Dink, bandite, prasmek man iš akių, nes antrą kartą mano ranka nesudrebės.

Dombrovskio nereikėjo antrą kartą prašyti. Nė nebandydamas teisintis, jis kuo skubiausiai spruko, palikęs savo šeimininką, apimtą siaubo. Ta naktinė žinia sukėlė seniui košmarus. Tamsumoje, vos šviečiant naktinei lempelei, po storomis brokato užuolaidomis vaivadą apniko baisios haliucinacijos. Jis regėjo nuostabią jauną būtybę, kuri prieš Dievą buvo jo marti, kurios jis nepripažino dėl išdidumo skatinamo užsispyrimo. Jis regėjo ją ledo kape, ją, kurią visiems laikams prarado tėvai ir pasaulis, kurio puošmena ji buvo. Jį ėmė krėsti ledinis drebulys, norėjo rėkti, bet balsas užstrigo mėšlungio sutrauktoje gerklėje. Jo širdis suledėjo. Atleisk, dovanok, dabar tu angelas Danguje.

Auštant moralinė krizė liovėsi, jis atsigavo nuo jį kamavusių priekaištų ir pagalvojo: „Dievas patvarkė, kad taip nutiktų, aš to neliepiau."

Susikvietęs ištikimiausius tarnus, griežtai įsakė jiems tylėti apie tos nakties nuotykius, pasakė, kad pagrobimas buvo organizuotas tik iš atsargumo ir liepė greitai išsiųsti į tolimiausias savo žemes sąmokslo vadus ir jo dalyvius. Tokios atsargumo priemonės nesukliudė naujienai žaibo greičiu pasklisti visoje karalystėje. Varšuvoje karaliaus dvare kilo pasipiktinimas, visi ėmė smerkti Potockį. Erzelį kurstė Komorovskių šalininkai ir, aišku, patys Komorovskiai. Jie nė neįtarė, kas iš tiesų nutiko, bet bijojo, kad jų puikios sveikatos duktė, esanti ypatingos būklės, gali nukentėti nuo tokios savivalės, todėl viešai skelbė jos ieškantys ir beldėsi į vienuolynų, kuriuose įtarė ją esant uždarytą, duris. Na o Feliksas svajojo, kad netrukus vėl išvys tą, kurios jau nebebuvo. Potockių priešai karštai piktinosi ir keikė, kad magnatas vaivada neteisėtai piktnaudžiavo savo galia, kad jis piktam naudoja savo didžiulius turtus ir jų dėka blogiems darbams pasitelkė daugybę plikbajorių ir paprastų piliečių. Kita vertus, rusų kariuomenės, įkurdintos Lenkijoje, vadai, kunigaikštis Volkonskis, generolas Vaimanas, norėdami prigesinti konfederatų kurstomus neramumus, pareiškė pasipiktinimą dėl to, kad, persivilkę rusų kariuomenės drabužiais, banditai veikė jų vardu. Apie tai jie parašė išsamų raportą savo valdovei Kotrynai II.

Senasis vaivada, sugniuždytas susiklosčiusių aplinkybių, užsidarė nuošalioje Kristinopolio pilyje, jo sveikata ėmė sparčiai blogėti, tad žūtbūt reikėjo iš Vienos išsikviesti geriausią imperatorės Marijos Terezės gydytoją.

Gydytojas, nors ir būdamas labai mokytas bei patyręs, negalėjo pagydyti kūno, nes negalavo ligonio siela – pagrindinis veiksnys, lemiantis sveikatą. Būtent jos negalavimai niekais vertė visas gydytojo pastangas ir jo paskirtus vaistus.

Vaivada, kad ir būdamas labai nusilpęs, tikėdamasis visus pergudrauti, eskalavo skyrybų procesą, bet jo metu nebuvo ištarta nė žodžio apie mirtį– smurtingą mirtį. Komorovskiai ieškojo teisingumo, nes jautėsi esą teisūs, bet jie negalėjo kovoti su aukso, kurį Potockis žarstė saujomis, galia. Jis išdrįso net apkaltinti Komorovskius pagrobus savo dukrą, kad neleistų jai pripažinti skyrybų.

Tuo pat metu vaivada skubino sūnų kur nors iškeliauti, nes jo buvimas trukdė vaivadai bylinėtis. Jis pats nurodė, kur keliauti, ir išsiuntė sūnų, jo globą pavedęs savo svainiui generolui Briuliui, kapelionui Volfui, gydytojui Stakfersonui ir ištikimajam Bisteckiui. Pinigų, be abejo, nepagailėjo, davė pačius griežčiausius nurodymus sekti sūnų dieną naktį ir užtikrinti, kad jaunasis grafas jokiais būdais negalėtų susirašinėti su Komorovskiais.

Dramą užbaigė liūdnas ir makabriškas įvykis.

Vieną kovo mėnesio dieną Kristinopolio ūkio, įsikūrusio prie vienos iš Bugo atšakų, ekonomas Kosovskis labai anksti ryte, apeidamas tvartus ir kluonus, tarp upės nešamų ledų prie pat kranto pastebėjo kūną, aprengtą žalio šilko apatiniu sijonu, su ant piršto užmautu švytinčiu deimantu. Kosovskis suprato, kad kūnas moters. Padedamas ūkio dar-

(Nukelta į 18 p.)

bininko, jis ištraukė kūną ant kranto ir atpažino jaunąją grafienę Potocką, sakytum netyčia nuskendusią. Jis nelaukė kol pasirodys baudžiauninkai ir, nekeldamas triukšmo pilyje, vienas, padedamas tik darbininko, išrausė gilią duobę ir paslapčia į ją nuleido nelaimingos nusikalstamo pagrobimo aukos palaikus.

Nežinomas kapas, laidotuvės be karsto, neišlieta nė ašarėlės, nepadėta nė gėlelės, jokio švento tikėjimo simbolio, kad tikintieji galėtų prie jo pasimelsti, nieko žavingiausiajai iš moterų.

Ach, kas žino? Gal nelaimingasis Gertrūdos vyras kurią nors dieną liūdnai užsisvajojęs vaikštinės upės pakrante ir atsitiktinai pastatys koją ant sklypelio žemės, priglobusios tą, kuri taip greitai jį paliko. Žavingas, idealus, dievinamas grožis, trumpas lyg dieviškas dvelktelėjimas, dabar buvo suvytęs, suiręs, baisiai sugraužtas kirminų, kažkas, kas nebeturi vardo, kaip rašė Bosiuė. Sunku apie tai galvoti ir kalbėti.

Nesuprantama, kodėl tas kapas, nors jo iš tikrųjų negalima pavadinti kapu, nesudomino jos ieškančios velionės Gertrūdos šeimos.

Nusivylę vargšės grafienės tėvai buvo išvarginti vykstančio skyrybų proceso, siekiant paskelbti santuoką niekine, tad jiems nė nekilo mintis apie smurtinę mirtį, kol bėgant laikui ir mirus vaivadai viskas iškilo viešumon.

Kosovskis buvo gausiai apdovanotas už ištikimybę ir tylėjimą. Tačiau vieną dieną, kai pas jį užsuko jo senas draugas kamerdineris Bisteckis ir jie ėmė kalbėtis apie labai svarbius garsių didikų šeimoms Komorovskiams ir Potockiams įvykius, po taurės midaus, mėgstamo senovės lenkų gėrimo, atpalaidavusio liežuvį, Kosovskis nesusivaldė ir papasakojo, koks nekaltas ir labai svarbus vaidmuo jam teko. O kaip įrodymą ištraukė žiedą su deimantais ir vandens nesunaikintą gofruotą nėrinių apykaklę. Bisteckis pasiėmė tuos brangius reliktus ir prisiekė savo draugui, kad tinkamai juos panaudos.

Matydamas, kad ruošiamasi kelionei, o jaunasis grafas tikrai nenori palikti vietų, kur buvo laimingas ir kur vis dar tikėjosi rasti laimę, išslydusią jam iš rankų, kai aklai pakluso tėvo tironijai, ištikimasis tarnas nusprendė Feliksui Potockiui atskleisti teisybę, tad vieną dieną prabilo:

– Mano gerasis jaunasis šeimininke, jau nebėra ko apsimetinėti. Užmirškite savo iliuzijas, jos tikrai

neišsipildys, pagaliau išgirskite liūdną tiesą. Štai, – tęsė paduodamas Feliksui nėrinių apykaklę, labai apgadintą ilgo buvimo vandenyje, ir sužadėtuvių žiedą, – tai viskas, kas liko iš jūsų jaunosios žmonos – grafienės Gertrūdos.

Nelaimingasis sutuoktinis puolė prie tų menkų liekanų, jas iš karto atpažino, suakmenėjęs išklausė tragišką pasakojimą, kurį, susiklosčius aplinkybėms, atvirai išdėstė Bisteckis. Kas galėtų nusakyti, kokia neviltis apėmė nelaimingąjį Feliksą Potockį?

– Palik mane, – šaukė, – tu įsmeigei man durklą į širdį.

Jis nebegalėjo net verkti.

Bisteckis trumpam išėjo, bet, išsigandęs pamišusio jaunojo šeimininko žvilgsnio, bijojo palikti jį vieną, kamuojamą skausmo, tad netrukus sugrįžo. Ir ką išvydo jo akys?

Feliksas kišeniniu peiliuku bandė persipjauti sau gerklę ir kraujavo. Bisteckis tą pačią akimirką šoko prie jaunojo grafo ir išplėšė iš jo rankų tą menką ginklą. Feliksas silpnu balsu prašė:

– Leisk man numirti, nes tu mane nužudei, aš esu kaltas dėl nelaimingos aukos mirties. Ji mirė dėl mano kaltės, mano meilė. Jos neteko tėvai, pasaulis, ji nebebus laiminga, negalės mėgautis gyvenimu, džiaugtis jaunytės teikiamais malonumais.

Bisteckis toliau jo nebesiklausė ir nubėgo perspėti vaivadą.

Nelaimingasis tėvas baisiai išsigando ir atlėkė kiek leido jo drebančios ligotos sutinusios kojos. Jis puolė prie kraujuojančio sūnaus, beveik be gyvybės ženklų gulinčio svetainėje ant sofos.

– Kadangi tu žinai viską, – kalbėjo, – atleisk man, kaip aš atleidžiu tau, nepainiok manęs su tais niekingais nusikaltėliais. Jie bus teisiami, pasmerkti, nubausti. Pažadėk man, kad gyvensi, neatimk iš manęs vienintelio paveldėtojo, tavo vargšė motina to neatlaikys.

Jis spaudė savo sūnų glėbyje, stengdamasis sustabdyti iš kaklo tekantį kraują.

Feliksas klausėsi tėvo kalbos niūriai tylėdamas, bet išgirdus motinos vardą, akys jam paplūdo ašaromis.

– Verk, mano sūnau, verk, ašaros tave nuramins, tik nepasiduok skausmui, jis negali tęstis amžinai. Laikas, nauji rūpesčiai, laimingesnis gyvenimas, susitaikymas su manimi atneš tau užsimiršimą ir nuramins širdį.

– Niekada, niekada! – šaukė Feliksas (žodžio niekada nėra jaunimo ir džiaugsmo žodyne).

Paskui tėvo egoizmas paėmė viršų:

– Ko tu nori? Taip buvo lemta, toks likimas! Turi drąsiai ir nusižeminęs priimti Apvaizdos sprendimus. Tegul laikinas skausmas neleis tau pamiršti, kad būtina kuo griežčiausiai saugoti paslaptį ir gelbėti Potockių šeimos garbę, neleisti, kad nužudymo dėmė suteršt jų vardą ir džiugintų mūsų priešus.

Vaivada klydo, dėmė tapo neištrinama, vos tik apie ją sužinota.

– Būtina tęsti skyrybų procesą.

– Ar jo neužbaigė mirtis? – paklausė jaunasis grafas, liūdnai linguodamas galvą.

– Bet apie tai niekas nežino ir neturi sužinoti. Taigi, jūs turite man prisiekti, kad būsite man visiškai paklusnus ir, gavęs tėvo palaiminimą, nedelsdamas išvyksite.

Nelaimingasis Feliksas sutiko išvykti. Koks dabar skirtumas, kur būti nelaimingam. Prie sužeistos apmirusios širdies jis prispaudė nėrinių apykaklę, puošusią jauną žavingą kaklą, ir padėjo greta Gertrūdos portreto; su juo jis nesiskyrė iki pat mirties. (Vienas pasitikėjimo vertas žmogus man pasakojo, kad, prabėgus daugybei metų po šių įvykių, matė tą apykaklę, saugomą vadinamajame Potockių lobyne, patalpoje su grotuotais langais ir skląstimis ant durų).

Feliksas Potockis pakluso tėvui ir išvyko ten, kur tėvas nurodė. Keliavo ilgai ir, be abejo, jo gilus sielvartas kiek aprimo. Bet laikas, geriausiai padedantis užsimiršti ir guodžiantis silpnas sielas, nesugebėjo ištrinti nuo Fe-

(Nukelta į 20 p.)

likso kaktos melancholijos žymės, kuri taip ir liko įspausta visiems laikams visais jo gyvenimo tarpsniais ir liudijo, kokius jausmus jis išgyvena.

Sugrįžęs į tėvynę po vaivados, palūžusio nuo skausmo, priekaištų, pagaliau amžiaus, nes jam jau buvo aštuoniasdešimt metų, mirties, Feliksas Potockis, vienintelis milžiniško turto paveldėtojas, susitaikė su Komorovskiais. Jis nutraukė procesą, kainavusį neįtikėtinus pinigus ir trukusį jau ketverius metus. Laisvę ir ramybę išsipirko už milijoną bei atidavęs dalį savo žemių dėl nuostolių atlyginimo, tačiau net viso pasaulio auksas negalėtų atlyginti už žiaurią mylimos merginos netektį. Sunku kalbėti, kai už kraują ir gyvybę mokama auksu.

Pasakojimo apie Gertrūdą pabaiga

PRIEDAS

Pagerbdamas savo tėvo atminimą Feliksas Potockis sutiko sudaryti tiek daug metų jo šeimos pageidautą sąjungą. Jis vedė garsiąją Galicijos Paladę, Žozefiną Mnišek, moterį, pagarsėjusią nepaprastu grožiu, protu, erudicija. Ji ne tik mokėsi hebrajų kalbos, bet ir domėjosi kabalizmu, jam skyrė labai daug dėmesio. Ji savo vyrui grafui Feliksui atnešė didelį kraitį, beveik prilygstantį jo turtui, ir pagimdė jam daug vaikų: keturis sūnus ir septynias labai gražias dukras. Kai jai dėl to sakydavo komplimentą, ji atsainiai mesteldavo: „Nėra blogai, jei vaikai gimsta iš pareigos ar atsitiktinumo."

Kaip ir visi nerimstantys intelektualai, grafienė Potocka mėgo neįtikėtinas pramogas. Žmonės matė, kaip ji nuostabius savo suknelės Alansono nėrinius žirklėmis sukarpė iki pat menkiausių skiautelių. Paryžiuje ji turėjo savo tiekėją ir vieną dieną nusiuntė jam savo ranka rašytą raštą, kuriuo, be kitų prekių, užsakė dvylika tuzinų pirštinių, dvylika tuzinų pieštukų, pagaliau dvylika tuzinų papūgų. Tiekėjas atsakė, kad jis apklausė visus Prancūzijos jūrų uostus, bet neįmanoma gauti pageidaujamo skaičiaus tų gražių užjūrio paukščių. Grafienė suskubo pranešti tiekėjui, kad buvo išsiblaškiusi, paprašė nepersistengti, nes jai pakaks vienos arba dviejų papūgų.

Vedęs grafienę Mnišek, Feliksas paskubėjo išvykti iš tų vietų, kurios kėlė jam liūdnus prisiminimus. Jis paliko Kristinopolį ir išsivežė savo penatus į didžiules valdas Podolėje, kur įkūrė kunigaikščio turtų vertus objektus – Sofijuvkos (šiandien Sofijivka) sodą Tulčyne; sodą pašlovino poetas Trembeckis. Tai buvo tikras stebuklas.

Ten nutiko vienas įvykis, susijęs su jo pirmąja meile, pirmosiomis vedybomis. Puikiuose Tulčyno rūmuose, tuometinėje savo rezidencijoje, jis sulaukė netikėto grafo Komorovskio, mylimos Gertrūdos brolio, vizito. Vos jį atpažinęs, puolė jam į glėbį, prisiglaudė prie jo krūtinės ir apsipylė ašaromis nustebusių vaikų akivaizdoje, kurie nesuprato, iš kur toks jausmingumo protrūkis.

Jau būdamas metuose grafas Feliksas Potockis atidavė dar vieną duoklę meilei. Jis karštai pamilo gražią graikę, generolo Vito žmoną, ir nieko negailėjo, kad įvyktų dvigubos skyrybos, o jo žmona, grafienė Potocka, nesipriešino, tuo labiau, kad nujautė savo mirtį.

Generolas Vitas vežiodavo savo gražiąją žmonelę iš miesto į miestą, iš vieno karališko dvaro į kitą. Pirmiausia jie atsidūrė Varšuvos dvare, kur karalius Stanislovas Poniatovskis išmokė ją prancūziškai (tos kalbos ji beveik nemokėjo) pasakyti: „Mano gražios akys skauda." O jos iš tikrųjų buvo pačios gražiausios pasaulyje. Aksomas ir ugnis vienu metu, jų žavesiui buvo neįmanoma atsispirti. Varšuvoje ji gyveno tame pačiame name kaip ir mano motina, tekdavo stovėti eilėje, kad išvystum gražiąją graikę. Ji mano tėvui padovanojo turkų berniuką Ali Kaldžibaša (jis vėliau atsivertė, mirė sulaukęs garbaus amžiaus, vienoje iš savo šeimininko pilių, kur tarnavo durininku).